

MŰVELŐDÉS

Taródiné Dr. Cseszka Éva

A HAZAI MŰVELŐDÉS ÉS ANDRAGÓGIA SIKERTÖRTÉNETE: A KALOT-NÉPFŐISKOLÁK

DOI 10.25116/kozelitesek 2020.3.3

Absztrakt

A népfőiskolai mozgalom az egyetemes művelődés- és andragógiatörténet egy jelentős állomása. Magyarországon kevésbé ismert ugyanakkor a KALOT-népfőiskolák szerepe, kialakulásuk körülményei, az eredeti misszió. A Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete (KALOT) az egyik legsikeresebb agrárfjúsági szervezet volt, 1942-re a legnagyobb magyar egyesületté nőtte ki magát. Tevékenységének jó része a népfőiskolákon zajlott, amelyek száma a fénykorban elérte a 20-at. Jelentőségét az adta, hogy a kifejtett kulturális-oktatási tevékenység legtöbbször a falu határain túl is maradandó népművelő és művelődésszervező hatást gyakorolt. Tanulmányomban a KALOT-mozgalom történetének legfontosabb mozzanatait, valamint a konkrét tevékenységi köreit mutatom be, illetve arra a kérdésre próbálok választ adni, hogy mi is volt sikerének titka. Tanulmányom Kerkai Jenő halálának 50. évfordulóján ennek a szellemi hagyatéknak és szakmai örökségnek kíván emléket állítani.

Kulcsszavak: népfőiskola, KALOT, andragógiatörténet, kulturális tevékenység, hátrányos helyzetű rétegek

Bevezetés

A népfőiskolai mozgalom az egyetemes művelődés- és andragógiatörténet egy jelentős állomása, a népfőiskola számos országban ma is napjaink népszerű felnőttképzési-művelődési formája. A dán népfőiskolák kialakulásának körülményei, valamint alapítójuk, Grundtvig püspök indíttatásai jól ismertek szakmai berkekben. Elmondható ez a hazai népfőiskola-történet folyamatáról, főbb állomásairól is. Kevésbé ismert ugyanakkor a KALOT-népfőiskolák szerepe, kialakulásuk körülményei, az eredeti misszió. Az 1935–46 között működő Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete (KALOT) az egyik legsikeresebb agrárfjúsági szervezet volt. Bár szinte semmitmondó kezdetből, szegényes eszközökkel indult el, mégis 1942-re a legnagyobb magyar egyesületté nőtte ki magát. Tevékenységének jó része a népfőiskolákon zajlott, amelyek száma a fénykorban elérte a 20-at. Jelen-

tőségét az adta, hogy a kifejtett „kultúrmunka”¹ (oktatási-kulturális tevékenység) legtöbbször a falu határain túl is maradandó népművelő és művelődésszervező hatást gyakorolt. Tanulmányomban a KALOT-mozgalom történetének legfontosabb mozzanatait mutatom be, illetve arra a kérdésre próbálok választ adni, hogy mi is volt sikerének titka.

Történeti előzmények

A népfőiskola gondolata a XIX. sz. derekán Dániában született meg, és művelődéstörténeti jelenségként egy évszázad leforgása alatt szinte az egész világon ismertté vált. Elsősorban a Baltikum térségének kis államait hódította meg, majd eljutott Közép-Európa államaiba, így hazánkba is. Grundtvig a népfőiskolától azt várta, hogy a napi élet tapasztalatait és megoldandó problémáit állítsa a tanulás középpontjába, ezen kívül a nemzeti történelem, irodalom és folklorisztikus hagyomány, valamint a nemzeti kultúra más értékeinek tudatosítására épített. (Maróti, 2010: 28., 97.)

A hazai népfőiskola-mozgalom történetének általánosan három szakaszát szokták megkülönböztetni; az első szakasz az I. világháború végéig, a második 1920-tól 1937-ig, a harmadik pedig 1937-től 1943-ig tartott. A népfőiskola fogalma meglehetősen tág, mert vonatkozott olyan vállalkozásra is, amelynél elsősorban iskolán kívüli népművelést jelentett, és így voltaképpen hosszabb-rövidebb ideig tartó előadássorozatról volt szó, de hiányzott az állandó intézményjelleg, ami az önállóságot jelenti a vezetésben, a nevelésben és a gazdálkodásban, továbbá a nevelők és a hallgatók internátusszerű elhelyezését, végül az oktatás tárgyi feltételeinek biztosítását. Ebből a szempontból a három történeti szakasz kezdeményezései az elsőben egyáltalán nem, a második szakaszban csak néhány esetben valósítják meg a népfőiskola intézményfogalmát, míg a harmadik szakasz valamennyi alapítása kifejezetten intézményjellegű. (Farkas, 2000: 135–36.)

A népfőiskolák alapításának legtermékenyebb évei a harmadik szakaszra, 1938–1943 közé esnek, öt év alatt ugyanis 26 népfőiskola létesült az ország különböző részein, ebből 25 a történelmi egyházak patronálásában (19 KALOT-népfőiskola, 6 KIE-népfőiskola, 1 pedig a Közigazgatástudományi Intézet támogatásával).

A KALOT-mozgalom

A mozgalom szülőatyja, Kerkai Jenő

A KALOT-mozgalom szervezésében Kerkai Jenő (1904–1970) jezsuita atya játszott úttörő szerepet, aki a hazai keresztényszociális gondolkodás meghatározó személyisége volt. Egész élete során szervező és alkotó munkát folytatott, szerepe a vallási és politikai életben egyaránt meghatározó volt.

¹ Tanulmányomban a „kultúrmunka” fogalmat az eredeti jelentésében használom, figyelmen kívül hagyva annak jelentésbeli változásait. Néhány egyéb kifejezést – pl. kultúrtaufolyam – is meghagytam a KALOT-vezetők által is használt formában, mivel az fejezi ki legjobban az eredeti tevékenységet.

Kerkai Jenőt már pappá szentelése előtt is² foglalkoztatták a szociális problémák, így tudatosan készült szociális apostoli hivatására. Célkitűzéseit különösen aktuálissá tette, hogy ebben az időben, 1931-ben adta ki XI. Pius pápa a *Quadragesimo Anno* című szociális enciklikáját (4 évvel a KALOT megszületése előtt). Kerkai Jenő innsbrucki tartózkodása alatt alaposabban megismerhette a külföldi ifjúsági mozgalmak tevékenységét, valamint személyesen is találkozott Cardijn abbéval, a *Jeunesse Ouvrière Chrétienne* (JOC) alapítójával. Amikor fiatal papként Szegedre helyezték, tanári, kispap-nevelői munkája mellett szoros kapcsolatba került a szegedi tanyavilág paraszttársadalmával. Itt állt össze programmá a tennivalók sokasága. Kerkai szegedi beosztása első évében, 1935-ben elkezdte szervezni a KALOT-mozgalmat két világi munkatárssal, Dr. Farkas Györggyel és Ugrin Józseffel karöltve, majd annak országos elnöke lett.

A KALOT-mozgalom a szociális haladás és a hitterjesztés összefonását szándékozta megvalósítani. Kerkai Jenő úgy vélte, nem egyszerre, hanem fokozatosan, a parasztságon kezdve kell visszahódítani az egyháznak a tőle eltávolodott rétegeket. Felismerte, hogy a tradicionális ipari munkásság döntő mértékben a szocialista eszmék hatása alatt állt, és szervezetileg a Szociáldemokrata Pártba, illetve a szakszervezetekbe tömörült. Ugyanakkor azt is látta, hogy ezzel szemben a parasztság nagy tömegei szervezetlenek. Őket a magyar ifjúság „legviharállóbb rétegének” tartotta, és rajtuk keresztül az egész ifjúság „visszahódítására” látott lehetőséget.

A KALOT és a KALÁSZ mozgalmának elsőrendű célkitűzése volt a szociális igazságosságért való küzdelem, illetve a „földreform” elérése. Kerkai páter az egyház szociális tanításából különösen sokat merített. Ő és a KALOT vezetői voltak az elsők, akik az egyházi birtokok fölosztását javasolták, igaz, ők ezt kártalanítással képzelték el. Az egyházi vezetők azonban gazdasági jellegű reformjavaslataikról nem kívántak hallani, a KALOT vallási téren elért eredményeit ugyanakkor elismerték.

A KALOT-mozgalom célkitűzései

Kerkai első lépésként az *Actio Catholica* (AC) szervezetének egyházközségi agrár legénycsoportjával vette fel a kapcsolatot. Itt együtt voltak olyan vallásos agrárlegények, akikkel egyik egyházi szervezet se számolt, ezért őket akarta megnyerni eszméinek. Kerkai tanyai pasztorizációja közben jutott erre a megállapításra: „Dolgoztam, mint nevelő a nevelőintézetekben, fiatalok között. Dolgoztam, mint tanár és lelkipásztor a városban és a tanyavilágban, és mit tapasztaltam? Azt, hogy a tanulóifjúság nevelésére mindenféle egyesületek, szervezetek, iskolák állnak rendelkezésre: az elemistáknak ott van a Szívgyárda és a farkaskölyök-mozgalom. A középiskolásoknak a cserkészlet, a Mária-Kongre-

² Kerkai Jenő (született: Czinder Jenő) 1904. november 9-én született a Zala megyei Kerkaújfalun, édesapja molnár volt a Kerka-patak partján. Középiskolai tanulmányai befejeztével papi tanulmányait Innsbruck jezsuita egyetemén kezdte meg, majd egy évvel később, 1924-ben Érden megkezdte novíciusi éveit – miután szülei beleegyeztek abba, hogy belépjen a Jézus Társaságába. 1931-ben Innsbruckba ment teológiai tanulmányainak elvégzésére, és itt szentelték pappá 1934-ben. Valószínűleg ekkor magyarosította nevét Kerkaira. Bővebben: Cseszka 2006, 683–693.

gáció és a Testőrgárda, az egyetemistáknak szintén a Mária-Kongregáció és az Emericana. De a parasztleány-ifjúsággal, ezzel a közel egymillió tömeggel senki nem törődik. Pedig ha igaz az, hogy az egész magyarság egzisztenciája a magyar mezőgazdasági társadalomra épül, - akkor az is igaz, hogy viszont ennek a társadalomnak a jövője a magyar parasztfjúság erkölcsi, szellemi, szakmai megnevelésétől függ. Ezért kell minden erőnket a parasztfjúság megszervezésére fordítanunk!” (Bálint, 2004: 99–100)

A KALOT-mozgalom célja és forгатókönyve, a Négyes Célkitűzés tartalmazta az erkölcsi értékek el-sajátítását, amit a Krisztushoz való kapcsolat foglalt össze; a kulturális és szakmai tudás megszerzését; az életben való boldogulás anyagi feltételeinek előteremtését és a magyar nemzethez való tartozás tudatos vállalását (András, 2006: 622–633):

- Krisztusibb embert!
- Műveltebb falut!
- Életerős népet!
- Önérzetes magyart!

A Krisztusibb embert! célkitűzés azt fejezte ki, hogy a KALOT-tagnak szüksége van az Istennel való rendezett kapcsolatra. A Vezérkönyv szerint a KALOT-tag az egyház szociális tanításában életértéket lát, az emberi méltóság, a szolidaritás, a szubszidiaritás melletti kiállást.

A Műveltebb falut! célkitűzés lényege, hogy a KALOT-tag szerezzen műveltséget és tudást. Ennek szükségességét azzal indokolták, hogy hátrányos helyzetben vannak a vidékiek, falusiak: nincs iskola, patika, orvos, a pap a szomszéd faluból látogat oda, a várossal szemben ezek rosszul megközelíthető helyek voltak. Ezért tartotta a KALOT fontosnak, hogy a népi tehetségeket felkarolja, és a falu vagy tanya ne legyen „az elkallódott magyar tehetségek temetője”. A KALOT ezen kívül azt is hirdette, hogy a művelt falu kultúrájához tartozik a derült, örömteljes világnézet is, amely összhangba hozza a test és lélek nemes igényeit, azzal a céllal, hogy a mindennapi gondok közepette a tisztességes szórakozásban felüdüljön a lélek. Ezért a helyi KALOT-egyletek országsszerte zenekart, énekkart, dalárdát alakítottak, amelyek felkarolták a magyar nótát, éneket, táncot.

Az Életerős népet! célkitűzést a Vezérkönyv a következőképpen magyarázta: „Rádöbbsent a nagy igazságra: minden intézmény és alkotás, melyet gazdasági és társadalmi rendünk alkothat, az emberért van! A dolgozó ember pedig sohasem lehet intézménynek vagy rendszernek kifosztott, lezüllesztett áldozata! Annál kevésbé egész néptömegek! A helyes egyensúlyi helyzetet, harmonikus együttműködést a gazdasági rendszer, termelőtényezők, társadalmi osztályok között a szociális igazságosság biztosítja. [...] A tulajdonnak nemcsak magán-, de szociális vonatkozásai is vannak, hirdeti a társadalmi igazságosság. Mindenkinek magántulajdona terhelt a nincstelenek munka-igényével és a munkaképtelenek eltartási kötelezettségével, az élethez való joguk alapján. Ezt jelenti számunkra a

szociális igazságosság, amelynek szellemében érdekközösséget vállalunk népükkel, a milliós tömegű agrárproletáriátussal, az elszegényedett népréteggel és teljes erőnkől segítjük őket életkérdéseik megoldásában.” (András, 2006: 626.) A célkitűzés útmutatása szerint a legsürgetőbb teendő a „koldus sorsban” lévőek számának csökkentése, de nem úgy, hogy „halat adunk nekik enni”, hanem lehetővé tesszük számukra, hogy „horgászni tudjanak”. Ezzel azt szerették volna elkerülni, illetve megakadályozni, hogy a vidék munkanélküli tömegei városi nyomortanyák lakóivá, karitatív intézmények kitarottjaivá váljanak, inkább maradjanak ott, ahová születtek, de élhető életkörülmények között.

Az Önérzetes magyart! célkitűzés azt fejezte ki, hogy a KALOT-tagnak legyen helyes és biztos nemzeti öntudata, hiszen magyar család, magyar nép nélkül nincs magyar nemzet. Önérzetes magyarnak azt tekintette a Vezérkönyv, aki „élethivatásosan, öntudattal megáll a magyar rögön és nem tartja megalázzónak megvallani másságát, azaz magyarságát a népek sokféleségében”. „Önérzetes magyarságunk jelenti továbbá annak a gondolatnak elfogadását, hogy agrárnépünk és ifjúsága a nemzet gerince, alappillére, mert az ő vállaira nehezedik nemzeti létünk fenntartásának oroszlánrésze, történelmi hivatásunknak betöltése. Agrárnépünk emberanyaga és munkateljesítménye szolgáltatja nemzeti létünk erőforrásait, s ezért ellene vagyunk minden olyan életfelfogásnak, irányzatnak, vagy rendszernek, mely agrárnépességünk emberanyagát nem becsüli, erőtlentí, vagy munkateljesítményét lelkiismeretlenül kihasználja.” (András, 2006: 627.)

A mozgalom megszervezése

A KALOT-nál a mozgalomba történő beszerzés lelkigyakorlatok alkalmával történt, szigorúan önkéntes alapon. Kerkai páter ellene volt minden szoros pártkapcsolatnak, mert a KALOT lényegéhez tartozó alapképzéssel nem tartotta azt összeegyeztethetőnek. Ezért egy olyan mozgalmat indított el a magyar nép felemelésére, amely a helyi katolikus legényegylet sejtjére támaszkodott. A szervezésben belülről kifelé és alulról fölfelé kibontakozó módszert alkalmaztak. Az ún. sejtmódszer lényege az volt, hogy megkeresték a falu valamelyik vezető emberét, ajánljon egy ismerős, tehetséges fiatal legényt, akit meghívhatnak egy három és fél napos, ingyenes lelkigyakorlatra. Mivel ez csütörtök déltől vasárnap estig tartott, ezért a munkából nem jelentett nagy kiesést.

A tanfolyamon rövid előadások és beszélgetések során a fiatalok ízelítőt kaptak abból, milyen módon akarja a KALOT továbbképezni őket. (András, 2004: 73–74.) A beszélgetések során a fiatalok hallottak a négy témáról, célkitűzésről, amelyek kiterjedtek az élet minden fontos területére, teljes életprogramot adtak. A vallásgyakorlás teljesítése tulajdonképpen már a környezettel adva volt. Műveltebb falut! célkitűzést egy vers vagy ének megtanulásával teljesítették, melyet elő is kellett adni. Olvasásra is ajánlottak nekik könyveket. A harmadik pontban az egzisztenciateremtés lehetőségeiről, az aktuális politikai kérdésekről, illetve a családalapítás gondjairól beszélgettek, míg a negyedik célkitűzés megvalósítására a magyar történelemmel, a nemzet kiváló teljesítményeivel foglalkoztak.

A rendszeres találkozásokat azonban nem egyoldalúan csak tanulással töltötték, hanem az összejövetelek fele idejét arra fordították, hogy kötetlenül együtt legyenek és alakítsák ki saját maguknak a „tisztos szórakozás kultúráját” (pl. biliárdozás, népi játék, színdarabok megtanulása, bálozás stb). Ez a program nagyon vonzóvá tette a KALOT-összejöveteleket, ráadásul a KALOT-tagok szolid viselkedésüknek köszönhetően jó hírnévre és tekintélyre tettek szert a faluban. Így a szülők a fiatal lányokat a faluban akkoriban szokásos „gardimama” nélkül is elengedték a KALOT-bálokra. (András, 2006: 628.)

A képzést vasárnap délután nyilvános bemutató keretében fejezték be. A meghívott közönség előtt a legények számot adtak arról, hogy mit tanultak a tanfolyamon: verseket szavaltak, bemutatták, hogyan kell hivatalos helyen, társaságban viselkedni („illik, nem illik” tantárgy), énekeket adtak elő és egymás között megtárgyaltak közérdekű témákat.

A tanfolyamon részt vett legény legfontosabb feladata az volt, hogy a hallottakat, tapasztaltakat mesélje el barátainak és alakítson velük egy 6-8 főből álló baráti csoportot. Ezután jelentkeztek a központban, és formálisan is megalakult a helyi csoport. A KALOT-központ viszonylag kis személyzettel is hatalmas munkát végzett, anyaggal látta el a helyi csoportok összejöveteleit: minden héten elkészítette, sokszorosította a heti összejövetelek „vitatémáját”, amit a KALOT-legények az összejöveteleken felolvastak és hozzászólásokkal megbeszéltek. A helyi „önképző csoportok” tagjai emellett a központtól népfőiskolai kurzusokat is kaphattak.

A KALOT szervezése a plébániák, illetve az egyházmegyék keretében történt. A KALOT elnöke hivatalból a plébános volt, aki a KALOT-szervezésnél rengeteget segített. Általa a KALOT védelmet és támogatást élvezett, ugyanakkor a plébánosok a KALOT-munkába rendszerint nem szóltak bele. A KALOT-mozgalom a faluban lévő felnőttek megnyerésével is sokat foglalkozott, mivel ők lettek a KALOT pártoló tagsága. Funkciójuk elsősorban az volt, hogy támogassák a csoport által összefogott legényeket, illetve, hogy ők vegyék kezükbe a parasztság érdekvédelmét. A KALOT-központ a falu hivatásos vezetőivel (pap, tanító, kántor, jegyző stb), illetve a leendő vezetőkkel is ápolta a kapcsolatot. (András, 2004: 73.)

A KALOT-népfőiskolák

A KALOT-Központ kulturális és népművelő tevékenysége

A mozgalom feladatainak megoldására a KALOT vállalkozások sorát indította el, több sajtóorgániumot, műsorközpontot, könyvosztályt, művészeti osztályt tartott fenn, kulturális bemutatókat szervezett, munkaszövetkezeteket, paraszti érdekvédelmet látott el. 1942-re a központi ügyintézéshez szükséges 100 hivatásos titkárral, 5000 önkéntes vezetővel, 3500 szervezettel és mintegy félmillió taglétszámmal működött. Mielőtt az ország észrevehette volna, felfigyelhetett volna rá, nagyra nőtt. Elterjedése olyan gyors volt, hogy egyes állomásait szinte alig lehetett nyomon követni és számon tartani. A taglétszámot az is jelentősen megnövelte, a mozgalmat pedig megerősítette, hogy a Ma-

gyarországhoz visszacsatolt területek ifjúsági szervezeteiből többen csatlakoztak a KALOT-hoz saját nemzetiségi csoportokba tömörülve.

A következő központi szervezetek segítették a népfőiskolák és legényegyletek munkáját kiadványaik útján:

A Sajtószakosztály a KALOT egyik legfontosabb központi szerve. Sajtótermékei időrendben a következők:

A *Dolgozó Fiatalság* négyoldalas havi röpirat, a parasztleányok kedvelt lapja lett, akik egyszerűen csak "Döfi"-nek nevezték. Stílusára jellemző volt, hogy mondanivalóját népi szólásformákhoz, közmondásokhoz kötötte, s ezáltal érthetőbbé tudta tenni a mozgalom célkitűzéseit. Az 1938-as évben 30 000 példányban jelent meg. (Farkas, 2000: 51.)

A *Forrás* (később *Forrástár*) az egyházi és világi vezetők számára közölt előadásvázlatokat, és az országszerte mozduló legényegyleti vezetőknek adott friss eligazítást, anyagot.

Az *Ifjúságunk* havonta jelent meg; eredetileg a Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület (SZKIE) lapja volt, és a KALOT-hoz való csatlakozás után megmaradt a parasztifjúság önképző lapjának, amelyben közölhették verseiket, cikkeiket, beszámolóikat. Az *Ifjúságunk* szerkesztősége szívesen vette a néphagyományokkal, népi játékokkal, az öregek mesemondásával kapcsolatos gyűjtéseket és cikkeket. A paraszti gazdálkodás néprajzi vonatkozásának összegyűjtésére pedig 1942-ben pályázatot hirdetett.

A *Tarsoly* az elért mozgalmi eredményeket közölte.

A *Magyar Vetés* politikai hetilap volt, amelynek első száma 1940. november 28-án jelent meg, elsősorban a paraszti gazdálkodás, a szakszerű termelés kérdéseire szólt hozzá és részletes, egy-egy témát teljesen kimerítő szaktanácsokat adott.

A *KALOT Munkafüzet* 1941-től csak a téli hónapokban jelent meg, a *Forrástár* kiegészítésére, a KALOT-központ sokszorosításában. Előadásanyagot közölt mind a hivatásos népvezetők, mind a legényvezetők számára.

A *Népünk* című társadalmi és nemzetpolitikai hetilapnak 1944 februárjában jelent meg az első száma. Az értelmiség és a felnőtt parasztság számára közölt egyrészt a napi eseményekkel összefüggő, másrészt mozgalmi szempontból értékesnek tartott cikkeket.

A *Hitvallás* közvetlenül a II. világháború után jelent meg, benne a központ közölte az ország nyilvánosságával a mozgalmi munka újraindítását és riadóztatta a legényegyleteket.

A Műsorközpont szintén fontos feladatot töltött be a mozgalom életében jóformán az indulástól kezdve, munkaterülete pedig évről évre bővült. Már 1937-től meghirdette a legényegyleteknek a különféle alkalmakra szóló műsorösszeállításait, amivel megkönnyítette kultúrmunkájukat. Így kérhettek a Műsorközponttól farsangestre alkalmas egyfelvonásos vígjátékokat stb. 1940 decemberében

„Népfőiskolai kultúrest” címen két és félórás műsort hirdetett meg a Műsorközpont azzal a céllal, hogy azok is ízelítőt kapjanak a népfőiskola szelleméből, akik addig csak hírből ismerték. Összesítő adat szerint 1940/41 telén a Műsorközpont a legényegyletek számára 1179 vallásos tárgyú, 1154 ismeretterjesztő és 721 vegyes előadáshoz küldött megfelelő anyagot. Színdarab-közvetítése révén pedig a legényegyletek 1898 színműelőadást tartottak. Valójában 3500 falut látott el műsoranyaggal. (Farkas, 2000: 57.)

A Könyvosztály közreműködésével lehetett megszerezni egyrészt a mozgalmi munkatársak, másrészt a parasztság sorskérdéseivel foglalkozó népi írók műveit, amelyek sokszor értékes szempontokkal, illetve meggyőző erejű adatokkal támasztották alá a KALOT szervező munkáját. Éppen ezért tanulmányozásuk a munkatársak számára is kötelező volt. A teljesség igénye nélkül a KALOT Könyvosztály ajánlotta pl. Gárdonyi, Móra és Móricz könyveit, Arany, Petőfi, Juhász Gyula, József Attila és Sinka verseit, a néprajzi, gazdasági és irodalomtörténeti művek közül pedig Győrffy István *Néphagyomány és nemzeti műveltség*, Muhoray Elemér *Hagyományunk, műveltségünk, életünk*, Somogyi Imre *Hasuragazdálkodás, Kert-Magyarország felé*, Jankovich Ferenc *Iránytű a magyar irodalomban I-II.*, Molnár István *Élő népballadák* c. műveit. (Farkas, 2000: 161.) Ez utóbbi négy szerző egyébként az Érdi Népfőiskola állandó előadó tanára volt. A könyvjegyzék a könyvbeszerzés három fokozatát ajánlotta: kiskönyvespolc, kiskönyvtár és egyleti könyvtár vagy falukönyvtár.

A Művészeti osztály segítségével a KALOT legfontosabb feladatának tekintette olyan új egyházművészeti irányzat bevezetését, amely pl. a Madonna ábrázolásában, továbbá történelmi nagyjainkat festő-, faragóművészi alkotásokban megjelenítve a magyar nép szépségfogalmát és ízlésvilágát tükrözi.

Az előzőekben felsorolt központi szervek „kultúrmunkáján” kívül érdemes megemlítenünk az alkalmi jellegű bemutatókat is, amelyek elsősorban a hagyománykultúra terjesztésében jelentettek komoly sikert. Bevett gyakorlat volt, hogy valamennyi tanfolyam záróvizsgáján a legények egyrészt szerzett ismereteikről számoltak be, másrészt komoly műsorszámokkal szerepeltek, főleg a hagyománykultúra köréből, illetve nagy költőink dramatizált verseivel, majd népi táncokkal, játékokkal. A KALOT-mozgalom népi hagyományokkal kapcsolatos kultúrmunkáját nemcsak a parasztfjúság, hanem az értelmiségi fiatalság is megismerhette. A KALOT szervezői gondosan számba vettek minden lehetséges akadályt is, ami a laza belső szerkezetet veszélyeztethette volna, ilyennek számított többek között a vagyoni és a felekezeti különbség, illetve a nemzetiségi különbség a legények között. A mozgalom vezetői mindent megtettek azért, hogy megmaradjon a baráti légkör, és ne keletkezzenek feszültségek. Egyébként a KALOT célja (az életerős nép kialakításának szolgálata) remek alkalmat teremtett egy komoly együttműködésre a magyar társadalom protestáns rétegeivel és a protestáns

ifjúsági szervezetekkel, hiszen a KALOT szociális és gazdasági célkitűzései általánosan kívánták előmozdítani az alacsony életszínvonalú népesség minden egyes tagja helyzetének, életkörülményeinek javítását, mert ahogy a KALOT vezetői hitték: éppen ez az egyetemes keret foghatja össze a legjobban a társadalom minden rétegének erőit, felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül. (András, 2006: 626.)

A KALOT-népfőiskolák

A KALOT legfőbb tevékenysége a népfőiskolákon folyt, ez volt az egész mozgalom csúcsteljesítménye. Az 1940-es év tehát nemcsak az országos hálózat kiépítése szempontjából volt fontos, hanem ekkor jelentek meg a népfőiskolák a parasztifjúság és a felnőtt parasztság szellemi és anyagi érdekeinek szolgálatára, illetve a hivatásos népvezetők mozgalmi továbbképzésére. A KALOT 1940–1943 között az ország különböző helyein 20 népfőiskolát létesített, bár a huszadik Kecskeméten a háborús események miatt működését nem kezdhette meg. (Farkas, 2004: 76–91.)

Az első népfőiskola Érden nyílt meg 1940 őszén, 52 helyiséggel és a jezsuita rend 50.000 pengős hozzájárulásával. A mozgalomnak 7 népfőiskolája volt a Dunántúlon, 3-3 a Duna-Tisza közén és a Tiszántúlon; 2 népfőiskolája volt Erdélyben és 5 a Felvidéken. A KALOT négyes célkitűzésének megfelelően alakult ki az egyes népfőiskolák sajátos profilja (különböző típusú és időtartamú tanfolyamakkal), figyelembe véve a népi és táji környezet eltérő adottságait.

A KALOT-mozgalom a népfőiskolák felállításával az akkori gazdasági és társadalmi élet aktuális kérdéseit járta körül az eltérő típusú és időtartamú tanfolyamaival pl. a belterjes gazdálkodásról, a kertgazda-képzésről (bolgárkertészkedésről), a földbérletszövetkezeti és telepesek vezetőképzéséről, valamint a nemzetiségek és a magyarság békés együttélésének szolgálatáról. (Farkas, 2000: 32–33.) Az egyes részterületek egységes munkatervéről minden évben a külső munkatársak és a népfőiskolai igazgatók meghallgatásával a központ és népfőiskolája (Érd) gondoskodott. Ahogy egyre inkább teret hódított a mozgalom, úgy szélesedett a központ feladatköre.

A népfőiskolák a következő sorrendben létesültek:

1940:

1. Az *Érdi Népfőiskola* a Jézus Társasága magyar rendtartománya 50 ezer pengős hozzájárulásával. Szerepét tekintve megmaradt központ jellegűnek: legények, hivatásos népnevelők, felnőtt parasztok és KALOT-munkatársak találkozó- és tanácskozó helyének. Két és fél hónapos kultúratanfolyamokat rendeztek itt, ez volt a magyar táncitanítás és hagyomány oktatás műhelye. Szépműves műhelynek is helyet adott. Az *Érdi Népfőiskola* nemcsak első volt a KALOT-népfőiskolák sorában, hanem a legnagyobb befogadó képességű is. 120 főnek tudott szállást, étkezést, tantermeket biztosítani, 4-5 fő előadó állandó lakásán kívül. Jellegét tekintve kifejezetten a mozgalom vezetőképzésének központi intézménye volt.

1941:

2. *A Balatonberényi Népfőiskola* Hunyadi József gróf adományaként, Czapik Gyula veszprémi püspök 8 ezer pengős és a parasztság 6 ezer pengős hozzájárulásával. Sajátos jellegét az adta, hogy párholdas földjén belterjes kertgazdálkodást folytatott és 8 hónapos tanfolyamokat szervezett.
3. *A Zirci Népfőiskolát* a cisztercita apátság és más társadalmi mozgalmak anyagi támogatása hozta létre. Nemzetiségi területen feküdt, ami meghatározta kultúrmunkájának irányát, a békés egymás mellett létezés feltételeinek ismertetését a tanfolyamok által.
4. *A Palicsi Népfőiskola* (Palicsfürdőn, Szabadka mellett) 24 holdas kertészetében 8 hónapos belterjes kertgazda képző tanfolyamokat tartott. E téren az összes népfőiskolák között a legnagyobb sikerrel.
5. *A Szegedi Népfőiskola* elsősorban a „Viharsarok” falvaiból nagy számban jelentkező gazdasági munkások, kubikusok tanfolyamos képzését szolgálta.
6. *A Jánosi Telepesképző Népfőiskola* az OMCSA (Országos Családvédelmi Alap) támogatásával létesült. Különálló szerepet töltött be a mozgalom munkatervében, amennyiben itt nyertek kiképzést egyéves tanfolyamon a megalakítandó földbérlo-szövetkezetek és települések vezetői. Ennek 10 holdas kertgazdasága is volt, ahol 8 hónapos kertgazdaságképző tanfolyamokat tartottak.

1942:

7. *Az Egyházasközségi Széchenyi Népfőiskola* anyagi alapját egyrészt a megye parasztságának 30 ezer pengős közadakozása, másrészt az egyházközségek 58 ezer pengős alapítványi kölcsönbiztosítása képezte. A népfőiskola profiljába tartozott a térszövetkezet, amely a gazdasági termények földolgozására adott példát.
8. *A Kisnyomai Népfőiskola* alapításához a szombathelyi püspökség 14 hold földet adott, amelyen szántóföldi növényeket termeltek. Ez a népfőiskola két dologról nevezetes. Az egyik az, hogy igazgatója, Dr. Kovács Andor és felesége fiatal házasként egész hozományukat a kapott romos épület lakhatóvá és iskolai célokra alkalmassá tételére fordították. A másik, hogy az utolsó népfőiskola, amely még 1949-ben is működött.
9. *A Püspöknádasdi Népfőiskola* 45 hold földdel rendelkezett, ezért programjában első helyen állt a 8 hónapos kertgazdaképző tanfolyamok szervezése. Ugyanilyen fontos szerepet töltött be a fafaragó műhelye – egy szobrászművész irányítása mellett a tehetséges parasztfiatalok tanfolyamos művelésével. A népfőiskolát Virágh Ferenc pécsi püspök alapította, amikor ősi nyaralóját a fenti területtel együtt a KALOT-nak ajánlotta föl.
10. *A Hajdúdorogi Népfőiskola* a görög katolikus nép áldozatkészségéből született meg, amelyhez Dudás Miklós püspök gyűjtési engedélyt adott. A népfőiskolának 44 hold földje volt, amelyből 24 holdat a politikai község, 10 holdat az egyházközség adott, a többi pedig önkéntes följánlásból jött össze.

11. *A Csíksomlyói Székely Népfőiskola* híres volt fafaragó iskolájáról, amely összegyűjtötte a fafaragáshoz tehetséget mutató székely legényeket tanfolyamos kiképzésre, Szervátiusz Jenő és Magyar Ferenc vezetésével.
12. *Az Egri Népfőiskola* az érsekség támogatásával jött létre. A világi hatóság nem nézte jó szemmel működését, ezért sok akadállyal kellett megküzdenie.
13. *Az Ungvári Népfőiskola* kifejezetten nemzetiségi jellegű volt. Tanfolyamaival, nemzetiségi sajtótermékeivel igen nagy szolgálatot tett a magyar, ruszin és szlovák nemzetiségű ifjúság békés együttélésének biztosításáért.
14. *A Vágsellyei Népfőiskola* az ősi Pázmány-kastélyban nyert elhelyezést. Anyagi alapjait részben Serédi Jusztinián prímás, részben az egyházmegye parasztságának áldozatkészsége biztosította. Tanfolyamos hallgatói elsősorban a Felvidék parasztifjúságának soraiból kerültek ki.
15. *A Szatmárnémeti Népfőiskola* a jezsuiták által átengedett rendházban és a püspöki konviktusban talált otthonra. A nemzetiségek békés munkáját és a szórványmagyarság gondozását kellett biztosítania.

1943:

16. *A Vértesacsai Népfőiskola* József főherceg kastélyában és uradalmi épületeiben rendezkedett be névleges bérleményösszeg fejében. Évi egy aranyfillért fizetett. A helyi plébánia földjéből 25 holdat bérelt, hasonlóan alacsony összegért. Működése kiegyensúlyozó *hatást* gyakorolt a környék németajkú lakosságára. Sajátos profilja volt a sajtó- és könyvügynökképző tanfolyamok indítása. Fennállása alatt 250 sajtóbizományost képzett ki.
17. *Az Endrődi Népfőiskola* létrehozásához a falu lakossága közadakozással közel 20 ezer pengőt biztosított. A politikai községtől kapott 20 hold földön egyéves kertgazdasággépző tanfolyamokat tartott, a „Viharsarok” szegény parasztjai részére.
18. *A Szilágysomlyói Népfőiskola* kifejezetten nemzetiségi jellegű volt. Hirdette a nemzetiségek és a magyarság egymásra utaltságának, életközösségének lehetőségét.
19. *A Kassai Népfőiskola* a város lakossága és a papság anyagi támogatásával valósult meg. A magyar és szlovák nemzetiségek kiképzésével törekedett alapvetően megteremteni az egymás mellett élés feltételeit.
20. *A Kecskeméti Népfőiskola* a város és az egyház révén 20 hold földhöz jutott. A háborús események miatt működését nem tudta megkezdeni.

Fontos kiemelnünk, hogy nem felülről kezdeményezett népfőiskolák hoztak létre valamiféle mozgalmat a parasztság soraiban, hanem egy onnan kiinduló mozgalom alkotta meg a maga népfőiskoláit, és közöttük ez a kölcsönhatás állandóan fennmaradt. A mozgalom ugyanis a népfőiskolák

legkülönbözőbb célú tanfolyamaihoz folyamatosan tudta biztosítani a kiválasztott embereket, akiket viszont a népfőiskolák – szükséges kiképzés után – visszaadtak a mozgalomnak. (Farkas, 2000: 143.)

A KALOT jelentőségéről tanúskodik Nyisztor Zoltán következő idézete is: „Csak aki látta az első parasztfjú csapatokat, kibontott zászlóik és jelvényeik alatt, ahogy menetelni és szaporodni kezdtek; csak aki látta, hogy vállalkozásra kevés kedvet mutató fiatal papok és tanítók hogyan forrósodtak meg és tüzesedtek át tőle és állottak felsőbb utasítás nélkül is lelkesen és áldozatosan szolgáltaiba; csak akik tudják, milyen váratlan és nem sejtett népi összefogások s már rég nem tapasztalt mecénási gesztusok teremtették meg népfőiskoláinkat – csak azok tudhatják, hogy a KALOT mit jelentett.” (Nyisztor, 1962: 195.)

Képzések, tanfolyamok

A KALOT munkájával több területen is megközelítette a falvak parasztságát. Egyrészt az általános műveltség részterületén (a parasztság történelmi szerepe, jelentősége a nemzet életében, majd hagyomány-kultúrájának ápolása, kiművelése), másodikként a szakműveltség emelésén keresztül (a kereskedelem kézbevétele, könyvbizományosi és népbiztosítási ügynökképzés, kertgazdálkodás, a szövetkezeti szervezkedés, fogyasztás, értékesítés, terményfeldolgozás céljából, továbbá szövetkezeti földbérlés és telepítés előmozdítása), végül pedig a parasztság közéleti felemelése, új gazdasági önkormányzatok útján. (Farkas, 2000: 51.) A tanfolyamok témájukat tekintve a következők voltak:

Vezetőképzés

A népfőiskolák elsősorban a parasztfjútság, továbbá a hivatásos népvezetők mozgalmi képzését és tervszerű közös munkába állítását szándékoztak elvégezni. Tanfolyamaikon az alábbi témakörök „kötelezően” szerepeltek.

- Mozgalmi tárgyak (egyletszervezés, vezetés, színdarabrendezés, gyakorlati szónoklattan)
  - Humán tárgyak (magyar történelem, magyar sorskérdések, irodalomtörténet, népköltészet, verstan)
  - Hagyománykultúra (népdalok, népi tánc, népi színjátszás, népszokások, népi játékok)
  - Társadalmi ismeretek (osztálytársadalom, hivatásrendiség)
  - Gazdasági ismeretek (közgazdaság, szövetkezés, kertgazdálkodás, gyümölcskertészet, hasznos és praktikus üzleti, pénzügyi ismeretek)
  - Földbirtokpolitikai kérdések (házhelyakció, szövetkezeti földbérlés, telepítés)
  - Mennyiségtan és természettan (a gyakorlati élet kívánalmainak megfelelő ismeretanyaga)
- (Farkas, 2000: 153.)

A vezetőképző tanfolyamok – amelyek 3-4 hetes időtartamúak voltak – célul tűzték ki olyan legényvezetők kiképzését, akik a helyi szervezés feladatait vállalják, illetve a megszervezett legényegyleteket vezetni tudják. Erre úgy készítették föl őket, hogy a legények felváltva voltak bíró, esküdt, községgazda, ezenkívül képviselőtestületet alakítottak, valamint létrehozták az iskolaszéket és a házi takarékpénztárt a szükséges vezetőkkel együtt. A tanfolyamok – meghívott közönség előtt – záróvizsgával és műsoros bemutatóval végződtek, amelyet vagy a népfőiskolán vagy valamelyik központi fekvésű szomszédos községben tartottak meg.

A hivatásos munkatársak továbbképzése is döntő jelentőségű volt a mozgalom és népfőiskolái számára, mert elsősorban rajtuk múlt a mozgalmi munka sikere vagy sikertelensége. Az ő továbbképzésük helyszíne az Érdi Népfőiskola. Évente, rendszerint ősszel tartották meg az egyhónapos tanfolyamot, még a népfőiskolai munkák megindulása előtt.

Az Érdi Népfőiskola általános jellégénél és központi helyzeténél fogva a magasabb szintű vezetőképzést végezte, míg az ifjúsági vezetőképzés valamennyi népfőiskola profiljába beletartozott. A mozgalmi vezetőképzésen kívül azonban a népfőiskolák speciális célú tanfolyamokat is tartottak, éppen a négyes célkitűzésnek megfelelően, azaz kulturális, társadalmi, gazdasági és nemzetpolitikai téren.

A népfőiskolák kulturális-oktatási tevékenysége

A népfőiskolák kultúrmunkája egyrészt a magyar parasztság hagyománykincseinek feltárásából, tervszerű fejlesztéséből állt, másrészt mindennapi életével, társadalmi helyzetével összefüggő általános gyakorlati ismeretek közlésére terjedt ki.

Az első három hónapos tanfolyamot az Érdi Népfőiskola 1940-ben rendezte meg, utána minden évben sorra került egy-egy. Célja tulajdonképpen olyan legénymunkatárs kiképzése volt, aki a helyi szervezet egész évi kulturális programját össze tudja állítani, továbbá megszervezni és irányítani az ezzel kapcsolatos munkát, s ezen keresztül befolyással tud lenni az egész falu kulturális életére. Az általános ismeretek és a néphagyomány köréből vett tananyag részei voltak: Vallás és világnézeti alapvetés, Mezőgazdaságtan, gazdasági kérdések, Társadalomismeret, osztálytársadalom, hivatásrendiség, Irodalom, népi írók, Történelem, parasztság története, Népegészségügy, valamint a Földrajz, hazai tájak. Az előadások délelőttönként 8–12 között, valamint délutánonként 2-től 6-ig tartottak tízperces szünet beiktatásával. (Farkas, 2000: 159–160.) Az óraszám nem volt teljesen kötött, az előadók legjobb belátásuk szerint maguk gazdálkodhattak az idejükkel az anyag beosztását, valamint megvitatását illetően.

A népművelő tanfolyam anyagához tartozott a mozgalmi sajtótermékek ismertetése. Itt a hallgatóság megismerkedett a KALOT Könyvosztálya gondozásában nyilvántartott szépirodalmi, társadalmi és gazdasági tárgyú művekkel. Természetesen a kollárstanfolyam hallgatói gyakorlati kiképzést kaptak még „Népfőiskolái kultúrest” és „Sajtókultúrest” rendezésére is, amihez kész anyagot és teljes eligazítást a központ adott. (Farkas, 2000: 161.) A cél az volt, hogy otthon, a falu közönsége vagy több falu nyilvánossága előtt ismertessék a népfőiskola kollárprogramját, a mozgalom sajtótermékeit, és terjesszék a Könyvosztály könyveit.

A három hónapos kollárstanfolyam legfőbb témakörét a hagyománykultúra elméleti és gyakorlati ismereteinek oktatása alkotta a következő részterületeken: népdal, népi tánc, népi színjátszás, népszokások és fafaragás.

A népdal, népi tánc oktatását az Érdi Népfőiskolán Molnár István táncművész, állandó és bentlakó előadótanár végezte. Az 1940-ben megnyílt első népművelő tanfolyam 20 legjobb legénytáncosát a központ újabb egyhónapos tanfolyamra hívta be, hogy tökéletesítsék tánctudásukat és oktatókészségüket. (Farkas, 2000: 162.) A tanfolyam végeztével egy részük az egyházmegyei titkárok, más részük pedig a népfőiskolai igazgatók mellett kapott állandó munkabeosztást a népi színjátszás tanítására. A népfőiskolák legénymunkatársai azonban nemcsak arra vállalkoztak, hogy az elsajátított táncokat a tanfolyamosoknak megtanítsák, hanem arra is, hogy a saját tájegységük táncait összegyűjtsék és azokat is oktassák (pl. a különféle verbunk-változatokat – szanyi verbunk, kónyi verbunk, székely verbunk).

A legénymunkatársak több népfőiskolán, pl. a Kassai Népfőiskolán regős-csoportot is alakítottak a tanfolyamosokból, akikkel közösen a környező községekben kultúrestet rendeztek népdalok előadásával, táncbemutatóval, népi színjátszással. A regős-csoport munkája különös jelentőséggel bírt a nemzetiségi területeken.

A három hónapos kultúrstanfolyam fontos anyaga volt a nép mesevilágával, gondolkodásmódjával, természetes életkörülményeivel összefüggő népi színjátszás, amelynek elméleti és gyakorlati ismereteit tanították a népfőiskolákon. Ehhez az anyagot Muhoray Elemér 1940-ben kiadott *Magyarjátékszín* c. műve adta, amely 16 mese- és balladajátékot dolgozott fel, ugyanakkor a rendezéssel és a színpadtechnikával kapcsolatos eligazítást is tartalmazott. Molnár István *Élő népballadák* c. munkája szintén említésre méltó, ez a nép ajkán élő ballada-töredékeket gyűjtötte össze és dolgozta fel előadásra alkalmas módon. A népi színjátszás anyagához hozzátartozott néhány „klasszikus költőnk nép lelkéhez közelálló versének dramatizált feldolgozása” is: Arany János *Fülemüle*, *Hamis tanú*, *Bajusz*, Petőfi Sándor *Falu végén kurta kocsmá* c. költeményei. (Farkas, 2000: 164.)

A fent említett népi mesejátékok, népballadák, dramatizált költemények nem hiányozhattak a népfőiskolák záróvizsgáiról, vidéken rendezett műsoros estekről és seregszemlékről sem.

A Csíksomlyói Székely Népfőiskola kultúrtafolyamosai 1941/42 telén az egész Székelyföldön 110 kultúrestet rendeztek, köztük 1941. május 18-án (pünkösdkor) Csíksomlyón a Székelyföld legnagyobb KALOT-seregszemléjét, amelyen 10.000 székely vett részt. A délutáni műsor fénypontja volt 400 székely legény tánca, akik eközben kialakították a 90 m hosszú és 50 m széles KALOT-jelvényt és az öt KALOT-betűt, valamint itt mutatta be négy 80 éves székely a híres székelyverbunkot. (Farkas, 2000: 164.)

A népfőiskolák hagyománykultúra-ápolásához tartozott a festegetéshez, fafaragáshoz értő fiatal paraszttehetségek összegyűjtése és képzésük szakszerű irányítása, a népi fafaragás motívumkinccseinek ismertetésével és felhasználásával. Ezen a téren a Csíksomlyói, az Érdi és a Püspöknádasdi Népfőiskola ért el kiemelkedő eredményeket.

A Csíksomlyói Népfőiskola 10 hónapos fafaragó tanfolyamokat rendezett a művészi fafaragás fogásainak elsajátítására. A szakszerű irányítás munkáját Szervátiusz Jenő, Erdély leghíresebb szobrászművésze vállalta, aki kidolgozta az iskola tanmenetét és módszereit is. A fafaragó iskola, alkotómunkájának irányvonalát tekintve, részint történelmi tárgyú témákat dolgozott fel – pl. a székelyek nagy szabadsághősének, Gábor Áronnak szobra –, részint vallásos tárgyúakat. Komoly vállalkozása volt még a csíksomlyói fafaragó-iskolának a székely népi motívumú lakberendezési s egyéb használati és dísz tárgyak előállítására. Ezzel kívánta pótolni azt a veszteséget, amely a hagyomány-kultúrát a falusi népviselet fokozatos és szükségszerű kihalásával érte. (Farkas, 2000: 166.) Az élet megváltozott technikai körülményei miatt ugyanis nehéz volt elképzelni a népviselet megtartását, de a népi motívumokkal dolgozó festést, fafaragást már alkalmazni lehetett a lakáskultúrában.

A Püspöknádasdi Népfőiskola hasonlóan eredményes munkát végzett fafaragó műhelyében. Itt ugyancsak tízhónapos tanfolyamokat rendeztek Boda Gábor szobrászművész vezetésével. A Dunántúl fafaragó hagyománya igen gazdag volt, technikáját tekintve különösen kitűnt a „korcolózás” és faragás területein. A népfőiskola egyrészt az itt található népi motívumok összegyűjtését, másrészt a fiatal tehetségek összefogását és szakszerű képzését tervezte.

Az Érdi Népfőiskola külön helyet foglalt el a hagyománykultúra szolgálatában Szépművészeti Műhelye révén, ahol Illésy Péter festőművész vezetése mellett 10-12 fiatal művésztehetség dolgozott. Munkájuk a fafaragást és festészetet érintette, a népi és vallási élet, illetve a magyar történelem ismert alakjai közül merítették témát. Az Érdi Szépművészeti Műhely főleg abban tért el a másik két fafaragó iskola munkatervétől, hogy a magyar népi motívumok átvételének feltételeit, módjait kereste az egyházművészeti alkotások terén, így a megújuló magyar egyházművészet felkarolója és kifejlesztője akart lenni. Ez ihlette Illésy Péter festőművészt és tanítványát, Kátay Mihályt pl. magyar szépségszemléletű Madonna-változatok megalkotására. (Farkas, 2000: 167.)

Hivatásrendi tanfolyamok

A KALOT és a népfőiskolák vezetősége is fontos társadalompolitikai célként tekintett a parasztság önkormányzati megszervezésére. Ennek megvalósításához először a felnőtt parasztság társadalmi megszervezésére volt szükség, ami a KALOT-pártoló tagság, s köztük az agrárproletariátus legjobbjainak népfőiskolai képzésével indult meg. A lazább pártolótagsági kötelék helyett ugyanis önálló paraszt-szervezetek létrehozását látták szükségesnek, most már a felnőtteknek szánt társadalmi ideológiával és programmal.

A három hétig tartó hivatásrendi tanfolyamokat a Hivatásszervezet Agrárfőtitkársága rendezte meg, az elsőt az Érdi Népfőiskolán, 1940. december 2–22. között. A tanfolyamok résztvevői az ország különböző tájairól érkező kisközségek (köztük arany- és ezüstkalászos gazdák) és gazdasági munkások voltak, tanfolyamonként átlag 30-35 fő, akik közel egy hónapon át vitatták meg a parasztság közös problémáit. A hivatásrendi tanfolyamok témakörei között megjelent a földkérdés „egészséges” megoldása, a gazdasági élet fejlesztése (különösen a belterjes kertgazdálkodás, szövetkezeti földbérlet és feldolgozó gazdasági üzemek létesítése útján), emberséges munkaviszony biztosítása (elsősorban a gazdasági munkaszerződések megkötésénél, ahol igen sokszor a rendeletekben előírt legkevesebbet sem adták meg a munkaadók), valamint a parasztság közéleti felemelése (itt az új társadalmi és gazdasági rend, a hivatásrendiség ideológiai alapjairól volt szó). (Farkas, 2000: 170.) Az érdi tanfolyamokon kívül még az Egyházaskövesi és a Szegedi Népfőiskola rendezett rövidebb hivatásrendi tanfolyamot.

Gazdasági tanfolyamok

A KALOT gazdasági programja – ahogy korábban már említettem – igen széles területet fogott át, az érintett kérdések jó része nyilvánosságra került a 30-as évek szakirodalmában és a népi írók műveiben is: pl. a munkanélküliség enyhítése, a szövetkezés és társadalombiztosítás népszerűsítése, a mezőgazdasági termények üzemi feldolgozása és a belterjes kertgazdálkodás (bolgárkertészet) elterjesztése; földbirtokpolitikai vonalon pedig a házhelyhez juttatás, a szövetkezeti földbérlet és a telepítés. A KALOT volt az első, ahol megjelent a szervezett társadalmi előkészítés az itt jelentkező feladatokra, elsősorban az érdekeltek bevonásával.

A szaktanfolyamok közül nagy jelentőségű volt a kéthetes agrárkereskedelmi vezetőképző („kupecképző”); az Érdi Népfőiskola az első ilyen tanfolyamot 1941 januárjában rendezte meg, amelyen 14 vármegyéből 30 parasztfiatal vett részt. Ezenkívül még újabb 6 tanfolyamot szerveztek, mintegy 200 résztvevővel. (Farkas, 2000: 174.) A beszerzéssel, értékesítéssel és fogyasztással kapcsolatos szövetkezeti ismeretek mellett fontos szerephez jutott még az áruismeret, az üzleti kalkuláció, a kereskedelmi levelezés, a könyvvitel, az árucsomagolás és a vagonvételes szállítás

témaköre is. A tanfolyam hallgatói megismerhették azt, amire egy bizományosnak, felvásárlónak, viszonteladónak egyáltalán szüksége lehetett. A tanfolyam után a parasztfiatalok egyrészt egyéni vállalkozásba kezdtek, másrészt alkalmazást találtak a központ saját szövetkezeti vállalkozásainál.

A KALOT gazdaságpolitikai programjához tartozott a mezőgazdasági iparosodás tervszerű elindítása szövetkezeti alapon működő kis- és középüzemekben, az elsősorban érdekelt termelő parasztság bevonásával. Ez tulajdonképpen az arra alkalmas mezőgazdasági termékek üzemi feldolgozását és értékesítését jelentette. Bár ez elméleti tananyagként az összes népfőiskolai tanfolyam előadásai között szerepelt több-kevesebb óraszámmal, de a gyakorlati megvalósításig csak az Egyházásfalui Széchenyi Népfőiskola jutott el, amely 1943-ban tésztaüzemet hozott létre.

A KALOT-mozgalom a belterjes kertgazdálkodás népszerűsítésével már a népfőiskolák alapítása előtt is foglalkozott. 1940–43 között a KALOT 8 népfőiskoláján létesített kertgazdaságot: a Dunántúlon a Balatonberényi, az Egyházásfalui, a Kisunyomi és a Püspöknádasdi Népfőiskolán; a Duna-Tisza közén a Bácskai Népfőiskolán Szabadka mellett, a Tiszántúlon az Endródi és a Hajdúdorogi Népfőiskolán; míg a Felvidéken a Jánosi Telepesképző Népfőiskolán. A belterjes kertgazdálkodásnál elsősorban az 5 holdon aluli törpebérlo és törpebirtok kategóriák jobb sorsának előmozdításáról volt szó. A központ évről évre meghirdette a kertgazdaképző tanfolyamokat, és az alkalmas emberek kiválasztása itt is a helyi szervezetek útján történt. A jelentkezők közül előnyben részesültek a hadiárva, a katonasoron túli férfiak, a nagycsaládból valók és a KALOT-tagok.

A kertgazdaképző tanfolyamok általában 8–10 hónapig tartottak, az Endródi Népfőiskolán pedig egy egész évig, mindegyik teljesen ingyenes. A 8 népfőiskola 1942–1944 között mintegy 10–12 kertgazdaképző tanfolyamot rendezett, hozzávetőlegesen 300–320 résztvevővel. 10–40 holdnyi területen teremtette meg az elméleti és gyakorlati szakoktatás feltételeit. (Farkas, 2000: 178.) A tanfolyamok megszervezése a helyi adottságoknak megfelelően, legtöbb esetben állami szervek vagy kereskedelmi, illetve kultúrintézmény bevonásával történt.

A kertgazdaképző tanfolyamok elsősorban a gyümölcs és főleg a zöldségfélék, primőrárak termesztésével kapcsolatos gyakorlati ismereteket közölték. Bár közös, egységes tanterv nem volt, de a népfőiskolák igazgatói az évi munkaterv összeállításával kapcsolatos érdeki továbbképzésen kölcsönösen tapasztalatot cseréltek egymással.

A mozgalomnak a szövetkezeti földbérléssel és telepítéssel kapcsolatos terveit a Jánosi Telepesképző Népfőiskola valósította meg, 10 hónapos telepesképző tanfolyamok rendezésével. Ezek célja a közép- és nagybérletek, illetve birtokok helyén létesülő földbérlőszövetkezetek és telepek vezetőinek kiképzése volt. A népfőiskolához tartozó 250 hold föld üzemterv szerint négy gazdasági egységre osz-

lott: gabonatermesztés, takarmánytermesztés, ipari növények termesztése és a már említett 10 holdas kertgazdaság. Ezenkívül a közeljövő tervei között szerepelt még a gyümölcsös- és csemegezőlő-telepítés is. A hallgatóság a tanfolyam idejére földbérlőszövetkezetté alakult, és üzemterv szerint együttesen művelték a „bérbevett” földet a gazdaság gép- és állatállományának segítségével.

A 10 hónapos telepes-képző tanfolyam anyagát az alábbi témakörök képezték (Farkas, 2000: 182.):

- Szakterületen: mezőgazdasági és közgazdasági ismeretek; gyakorlati gazdaságtan; gyümölcskertészet; kertészeti ügy irány tan; állattenyésztés; méhészet; állategészségügy; mezőgazdasági gépek fontossága; mennyiség, természet
- Humán tárgykörből: történelem; magyar sorskérdés; irodalom, nyelvtan, hagyománykultúra, színdarabrendezés
- Földbirtokpolitikai tárgykörből: a magyar földkérdés, kishaszonbérlet, földbérlőszövetkezet

A tanfolyam hallgatói a téli hónapokban ugyancsak elvégezték a három hónapos ezüstkalászos tanfolyamot a Rimaszombati Gazdasági Iskola tanárainak közreműködésével.

A mozgalom legkiemelkedőbb teljesítménye a KALOT-falu volt. 1943-ban 27 katonaviselt, nőtlen legény végzett a Jánosi Telepes-képző Népfőiskolán. Hetet a mozgalom szerződtetett, huszat pedig Egeg község határában (jelenleg Szlovákiához tartozik), 418 hold földön telepítettek le, azzal az egymásnak tett ígérettel, hogy egy éven belül valamennyiük családot alapít. Az egész település szervező munkáját a mozgalom részéről Ugrin József elnökhelyettes végezte. Minden legény kapott 20 hold földet és néhány száz négyszöglet kertnek, gyümölcsösnek, továbbá törzskönyvezett állatállományt (20 db tehén, 5 pár ökör, 40 db tinó, 2 pár ló, 20 db koca és 100 db fajtyúk). Ezen kívül az ONCSA (Országos Családvédelmi Alap) 48.000 pengős befektetéssel magyaros stílusú lakóházakat adott át a letelepülőeknek, népi motívumú bútorokkal, amelyeket a csíksomlyói faragó népfőiskola készített. A telepen a nagy raktár mellett egy „gazdakör” is volt könyvtárral. (Farkas–Ugrin, 2004: 92.).

Mivel az ONCSA-hoz beadott költségvetést, amely családonként ötezer pengőt irányzott elő, a BM lefaragta háromezer pengőre, így a 27 telepes nem indult az első évben önálló gazdálkodással, hanem közösen dolgoztak egy munkaegységre. A három legtöbb munkaegységet produkáló telepest év végén a közösség önállósította. Így költségvetésük nagyjából elég lett igára, gazdasági fejlesztésre, vetőmagra meg a legszükségesebbekre.

Az új település megtartotta a népfőiskolán elméletben és gyakorlatban jól bevált földbérlőszövetkezeti formát; nagyüzemi keretek között gazdálkodott; az első évben 120 hold vetésük volt, a föld többi része pedig szakszerűen előkészítve várta a tavaszi munkálatokat. Ügyes-bajos dolgaik intézésére telepbíró és telepfelügyelőt választottak maguk közül. Az első év jövedelme családonként egy vagon gabona értékének felelt meg. Egy év múlva, 1943. augusztus második felében a telepesek részt vettek a Telepesképző Népfőiskola második tanfolyamának záróvizsgáján.

A mozgalom sorsa a diktatúrák szorításában

Az 1930-as évek második felében a politikai helyzet jobbratulódásával és radikalizálódásával szemben a KALOT a „menekülés előre” taktikáját alkalmazta. Kerkai páter a KALOT-ot olyan népi mozgalommá igyekezett tenni, amellyel a nyilasok a lehetséges hatalomátvétel után is kénytelenek lennének súlyosan számolni. (Balogh, 1998: 66–69) A mozgalom életben tartása érdekében kényszerű együttműködésre léptek a levante mozgalommal 1941. október 18-án. A KALOT lemondott a sport- és a hazafias ünnepek rendezéséről, ugyanakkor lehetősége nyílt arra, hogy a KALOT-eszméket a levante mozgalmon keresztül az egész magyar fiatalsággal megismertesse. 1941–42 folyamán a katolikus hivatásrendi és nyilasmozgalmak látványosan szembe kerültek pl. a Magyar Frontban, ahol a KALOT szintén képviselte magát. Szálasi hatalomátvétele után a mozgalom központja beszüntette tevékenységét, vezetői visszavonultak a rendházba.

Az elveszített II. világháború utáni helyzetben Kerkai páter fő célja a mozgalom életben tartása volt, ezért civil munkatársával, Meggyesi Sándorral átszökött a fronton, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormányánál kieszközölje a KALOT működésének további engedélyezését, ezenkívül kapcsolatot kerestek a szovjet hadsereggel és a hazai kommunista vezetőkkel (pl. Révai Józseffel és Vas Zoltánnal) is. Kerkai Jenő aktívan részt vállalt a politikában. Az Új Ember elindítói éppúgy hozzá jártak tanácsért, mint a kisgazdapártban aktív volt munkatársai és az egész Demokrata Néppárt. Barankovicsal jóformán naponként folyt a tanácskozás. (Vida, 1992: 62.) A hivatalos egyházi vezetés azonban nem nézte jó szemmel Kerkaiék „ügybuzgóságát” a politika terén. Ez vezetett végül a Mindszenty József bíboros, esztergomi érsekkel való ellentétéhez.

A Moszkvából jött emigráns kommunista vezetők hamar felismerték, hogy társadalmi bázisuk kiépítése addig nem sikerülhet, amíg a KALOT működik. A KALOT és a Független Ifjúság egymásra találása a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) ellenállását is kiváltotta. (Balogh, 1998: 174.) 1946 nyarán belügyminiszteri rendeletre a KALOT-ot feloszlatták, a Teréz körúti gyilkosságra hivatkozva. Az esetet a kommunista szervek úgy tüntették föl, hogy egy KALOT-egyenruhát viselő egyén a padlásról lelőtt egy szovjet tisztet, és utána öngyilkosságot követett el, pedig a KALOT-nak soha nem volt egyenruhája, továbbá az illető fiatalember csak 1944 előtt volt a KALOT tagja.

A kritikus időben Kerkai Jenő a mozgalmat nem hagyta meghalni, és az addig vállalt eszméket sárba tiporni, hanem az egykori KALOT-ot lelki gyakorlatos mozgalommá alakította át (Falu-Manréza mozgalom, egyházközségi legénycsoportok, somogyi kísérlet). 1948-ban 12 ezer fiatal vett részt ezen a volt KALOT titkárok által vezetett ötnapos manréza „lelki gyakorlaton”, mely az egyházüldözés elviselésére készítette fel a volt KALOT-tagokat. A mozgalom sorsa szorosan összefonódott Kerkai Jenő személyével, a kommunista párt így végül a páter 1949-es elítélésével semmisítette meg a KALOT-ot.³

³ Kerkait 1949. február 12-én tartóztatták le, és a demokratikus államrend megdöntésében találták vétkesnek. Hűtlenség, népellenes és devizagazdálkodás érdekeit sértő bűntett miatt 6 évre ítélték. Büntetését 1954-ben egy újabb BM-vizsgálat után újabb 4 év 6 hónappal megtoldották. Kerkai elítélésével és későbbi sorsával kapcsolatban bővebben lásd Cseszka, 2006: 683–693.

Összegzés

Az 1935–1946 között működő KALOT egy népi irányzatú, szociális tartalmú, keresztény jellegű ifjúsági mozgalom volt, amely minden szempontból megfelelt a kor igényeinek. (Bálint, 2004: 97–102.) A téma aktualitását az adta, hogy éppen azokban az évtizedekben fordult a közvélemény figyelmé a nép felé: életét, kultúráját, nyelvét, művészetét kutatták és földolgozták (Petőfi és Arany, Kodály és Bartók, néprajzkutatók), a népi kultúráról, művészetről beszélni tehát divattá vált. Hajdók János cikkében szintén ezzel igazolja a KALOT eredményességét: „Volna még egy magyarázat a Kalot-titokra. Amit szoktak mondani, hogy itt minden számítás nélküli, önzetlen, meggyőződéses emberek küzdenek konok kitarással ugyanazért a célért. És hogy mindez a katolicizmus örök fiatalságával és szellemével történik. De hogy önzetlenek és katolikusok vagyunk, ez annyira természetes, hogy nem is dicsekszünk vele. Amivel dicsekszünk: a nép, a nép, a nép. Íme, a »titkunkkal« dicsekszünk!” (Hajdók, 2004: 104.) A mozgalomban magas szintre emelkedett a parasztifjúsághoz való tartozás küldetéstudata. A KALOT népfőiskoláival javította a „hozzáférést” a parasztfjak számára, az általános műveltség és a szakműveltség emelésén keresztül a parasztság közéleti felemeléséhez kívánt hozzájárulni új gazdasági önkormányzatok útján. A legényegyletek kulturális tevékenysége pedig nemcsak a falu népére gyakorolt maradandó népművelő hatást, hanem legtöbbször túljutott a falu határain.

A KALOT-mozgalom tevékenységének áttekintése jól mutatja, milyen komplex munkát látott el, amely kimeríti a mai andragógia szinte összes területét. Tevékenységében az oktatás és képzés mellett a kultúraközvetítő és ismeretterjesztő tevékenység, a hagyomány-kultúra ápolása egyaránt szerepet játszott, valamint gazdasági és szociális szempontokat is magában foglalt. Erkölcsei, nevelői és szociális tartalmú küldetéstudattal fordult a nép felé. Tanulmányom Kerkai Jenő halálának 50. évfordulóján ennek a szellemi hagyatéknak és szakmai örökségnek kíván emléket állítani.

Felhasznált irodalom:

- András Imre S. J. (2006): Kerkai Jenő és a KALOT, in: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*, szerkesztette: Szilágyi Csaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 622–633.
- András Imre S. J. (2004): Rövid összefoglalás a KALOT „dicsőséges” éveiről, in: *KALOT-Kerkai évkönyv 1904–2004 – Jubileumi kalendárium*, 73–74.
- Balogh Margit (1998): *A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946 – Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok*, MTA Történettudományi Intézete, Budapest
- Bálint József S. J. (2004): A KALOT sikereinek titka, in: *KALOT-Kerkai évkönyv 1904–2004 – Jubileumi kalendárium*, 97–102.
- Cseszka Éva (2006): Jezsuita életút a diktatúrák árnyékában – Kerkai Jenő politikája, in: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*, szerk.: Szilágyi Csaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 683–693.
- Cseszka Éva (2008): Kerkai Jenő és a KALOT, in: *Szociális kérdések és mozgalmak Magyarországon (1919–1945)*, Agóra 6. szerk.: Szilágyi Csaba, Gondolat Kiadó, Barankovics István Alapítvány, Faludi Ferenc Akadémia, Budapest, 179–196.
- Dr. Farkas György–Ugrin József (2004): Külön szó a „KALOT-falu”-ról, in: *KALOT-Kerkai évkönyv 1904–2004 – Jubileumi kalendárium*, 92–94.
- Farkas György (2000): *A KALOT mozgalom és népfőiskolái*, Kerkai Jenő Egyházzociológiai Intézet
- Farkas György (2004): KALOT Népfőiskolák, in: *KALOT-Kerkai évkönyv 1904–2004 – Jubileumi kalendárium*, 76-91.
- Hajdók János (2004): A Kalot-titok, in: *KALOT-Kerkai évkönyv 1904–2004 – Jubileumi kalendárium*, 103–104.
- Maróti Andor (2010): *Nemzetközi összehasonlító felnőttoktatás*, Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt., Budapest
- Nyisztor Zoltán (1962): *Ötven esztendő*, Opus Mystici Corporis, Bécs
- Ugrin József (1995): *Emlékezéseim*, Magyar Népfőiskolai Társaság, Püski Kiadó, Budapest
- Vida István (1992): Kerkai politikai tánclépései, in: *Kortárs magyar jezsuiták II. k.*, összeáll: Szabó Ferenc, S. J., Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya